

Opponensi vélemény
Pete László
Polgárháború Dél-Olaszországban. A brigantaggio és a magyar légió
c. akadémia doktori értekezéséről

A közismert tréfa szerint a világ három legvékonyabb könyvét az angol konyháról, a német humorról, valamint az olasz vitézségről írták – ezekhez az elmúlt években felzárkózott Szlovákia története, az orosz emberjogi kézikönyv, valamint a szellemi tulajdon védelmének kínai törvénykönyve is. Noha az angol konyhával kapcsolatban vannak ellenkező tapasztalataim, Pete László munkájának olvasása közben arra gondoltam, hogy ez a mű is egy újabb érv lehet a fenti szellemesség igazsága mellett – legalábbis ami az olasz vitézséget illeti.

Pete László, a Debreceni Egyetem tanszékvezető egyetemi docensének pályafutását immáron évtizedek óta kísérem figyelemmel. Első nagyobb munkáját, amely egyben doktori értekezése is volt, a magyarországi olasz légió történetéről írta. Az olasz-magyar kapcsolatok, azon belül is főleg a 19. századi időszak kapcsolattörténetének elkötelezett kutatójaként komoly monográfiák sorát tette le az asztalra, többek között Türr István életpályájáról, Garibaldi magyar alvezéreiről, az 1848-1849. évi olasz-magyar együttműködés történetéről. Neki köszönhetjük az első komoly, az olasz történeti irodalom alapos ismeretéről tanúskodó összefoglalót a Risorgimento történetéről.

Hozzáteendő, hogy több monográfiája olaszul is megjelent, ami már csak azért is fontos, mert a magyar történeti kutatások eredményei így beépülhetnek egy jelentős európai történetírás szakirodalmába is.

Akadémia doktori értekezése szorosan kapcsolódik korábbi munkáihoz és szűkebb értelemben vett kutatási területéhez. Nem a Garibaldi oldalán az olasz egységért harcoló magyar önkéntesek, vagy a Garibaldi által megszervezni engedett, s a piemonti, majd olasz királyi hadseregbe átvett Magyar Légió krónikáját írta meg, hanem az olasz egységmozgalom egy igen fájdalmas és tragikus fejezetéről, a Dél-Itáliában 1860-1870 között kisebb megszakításokkal folyó népi-bourbonista-reakciós mozgalom, az ún. brigantaggio történetéről, s a Magyar Légiónak a brigantaggio elleni küzdelméről ad összefoglalót.

Az értekezés nagyjából 60 %-a foglalkozik a brigantaggio történetével. Ennek felvezetéseként képet kapunk a népi banditizmus különböző európai megjelenési formáiról, illetve ezen belül e banditizmus itáliai jelenlétéről. Maga a brigantaggio – ahogy ezt Pete László többször is hangsúlyozza – igen bonyolult jelenség volt, s nem írható le csupán egységpárti olaszok és a reakció uszályába került, műveletlen parasztok és szökött katonák elhúzódó konfliktusaként. A brigantaggio a déli társadalom reakciója volt azokra a ballépésekre, hibákra és rossz döntésekre, amelyeket az olasz egységet megvalósítani akaró északi, s azon belül főleg piemonti politikusok követek el 1860-1861-ben.

Miután Garibaldi szicíliai és dél-itáliai expedíciója következtében a Nápoly-Szicíliai Kettős Királyság elenyésző véráldozat és túlzottan nagy léptékűnek nem mondható fegyveres konfliktus után az egységesülő Olaszországhoz került, a piemonti politikai vezetés mintha mindent megtett volna annak érdekében, hogy utólag támaszon olyan nehézségeket, amelyeket addig oly sikeresen elkerült. A garibaldista

csapatok, illetve a bourbonista egységek feloszlatásával, az utóbbiak tagjainak állandó – már-már Franz Kafka tollára illő – végzálásával egyrészt sikeresen fellazította a közbiztonságot a frissen csatlakozott területeken, másrészt „biztosította” azt az elégedetlen emberanyagot a társadalmi elégedetlenség kirobbanásához, amely némi katonai jártassággal rendelkezett. Jellemző, hogy a briganték soraiban az elégedetlen parasztok mellett nemcsak bourbonista katonákat, hanem időnként csalódott garibaldistákat is találunk.

Emellett a garibaldista mozgalomtól remélt demokratikus reformok sem következtek be: a földek többsége továbbra is a nagybirtokosok, illetve a helyükre lépő liberális nagypolgárság kezén maradt, azaz, az olasz egység nem hozott magával földreformot vagy igazságosabb tulajdoneloszlást. A déli társadalom alsóbb rétegei tehát joggal érezték azt, amit Giuseppe Tomasi Lampedusa regényének, A párdúc-nak a főszereplője, Salina herceg így fogalmazott meg: „...mindent meg kell változtatni ahhoz, hogy semmi ne változzon.”

Pete László ugyanakkor hangsúlyozza, hogy a brigantaggioban több, részben ellenérdekelt társadalmi csoport vett részt, s hogy a politikai jelleg, a bourbonista restauráció, a társadalmi forradalom továbbvitele és az egyszerű banditizmus vonásai szétszalazhatatlanul keveredtek az egyes fegyveres csoportok tagjainak motivációiban. (15-20 köztüms filmre vagy szappanoperára való történetet olvashatunk az egyes bandákról és vezéreikről, a brigantaggio női szereplőiről.)

Mindezek alapján a Szerző joggal hangsúlyozza, hogy a brigantaggio nem jelentett, nem is jelenthetett igazi politikai alternatívát a Risorgimentóval szemben- ugyanakkor a már említett politikai baklövések következtében jócskán megnehezítette magának az egységmozgalomnak a továbbvitelét.

Az 1860-as évek elején sokszor az olasz reguláris hadsereg egyharmada foglalkozott a brigantaggio felszámolásával, s a bevetett erők igencsak hiányozhattak volna Lombardiában, ha pld. az Osztrák Császárság újabb támadást indít. (Miután a brigantaggio aktív résztvevőinek maximális létszáma nemigen haladhatta meg a húszezer főt a csúcson sem, a többszörös túlerőben lévő olasz reguláris hadsereg, ill. a nemzetőrség hatékonyságáról, illetve vezetőinek katonai képességeiről sokat elárul az a tény, hogy élveken át képtelenek voltak hathatósan fellépni e sokágú mozgalommal szemben.) Egy magyar történelmi párhuzammal élve, a brigantaggio az volt az olasz egységmozgalomnak, ami a román felkelés 1849-ben az erdélyi hadseregnek – olyan erőket kötött le, amelyeket máshol nagyobb haszonnal lehetett volna foglalkoztatni.

A brigantaggio történetéhez a Szerző a régebbi és a legfrissebb olasz szakirodalmat egyaránt felhasználta, s láthatóan a munkák szerzői között egyaránt vannak egységpártiak és revizionisták. Érdekes látni, hogy a jelenkori olasz politikai megosztottság, Észak és Dél szembenállása milyen módon tükröződik a történetírásban is. s mindez annál is érdekesebb, mert egy, végső eredőjét tekintve sikeres folyamatról van szó, hiszen az olasz egység, méghozzá annak nem is szűkített formája mégiscsak létrejött az elmúlt 160 évben,

Az értekezés második fele, mintegy 40 %-a a magyar légióknak a brigantaggio elleni harcait mutatja be. A témával a korábbi szakirodalomban Lukács Lajos foglalkozott az olaszországi Magyar Légioról írott művében. Lukács, aki soha nem nötte ki igazán azt a hiperkritikus marxista-sztálinista szemléletet, amelyben szocializálódott, a Magyar Légió „piemontizálásának” szomorú következményét látta ebben a harcban. Pete

László joggal mutat rá arra, hogy a Légió Garibaldinak köszönhette ugyan a megszervezését, de a piemonti (olasz) politikai döntéseknek köszönhette fennmaradását – gyakorlatilag az egyetlen garibaldista eredetű egység volt, amelyet 1861-et követően is fenntartottak. Ennek alapvető magyarázata a továbbra is feszült olasz-osztrák viszonyban rejlett – a Magyar Légió fenntartása ütőkártya volt a még az Osztrák Császársághoz tartozó olaszok lakta területek megszerzéséért folytatott küzdelemben.

Ugyanakkor érthető, ha az olasz kormányzat az általa fenntartott Magyar Légiót használni akarta – így került az alakulat már 1860-ban a brigantaggio által érintett területre, hogy aztán több éven át folytasson – többnyire eredményes – küzdelmet a kisebb nagyobb bandákkal, előbb 1860-1862, majd 1865-1866 között.

Pete László részletesen ismerteti a légió alkalmazását, s a magyar és olasz források alapján meggyőzően bizonyítja, hogy a légió kiválóan megállta a helyét a harcokban. Ugyanakkor – ha hinni lehet a forrásoknak – a légió katonáit nem jellemezte az a vadállati kegyetlenség, ami az olasz legénységű csapatok némelyikét; súlyosabb, a polgári lakosság vagy hadifoglyok elleni atrocitás nem fűződött a légionisták nevéhez.

Maguk a légionisták is borzadva figyelték e kiterjedt polgárháború atrocitásait, s egyikük szerint a reguláris csapatok kegyetlensége vetekedett az 1848-1849. évi szerb és román felkelőkével. A légiónak komoly véres vesztesége nem volt, inkább az éghajlat és a megerőltető szolgálat, a hiányos ruházati és élelmiszerellátás következtében kialakuló betegségek tizedelték meg a sorait.

Összességében elmondható, hogy Pete László egy, komoly egyetememes történeti vonatkozásokkal rendelkező magyar (vagy magyar történeti vonatkozásokkal rendelkező egyetememes) történeti témát dolgozott fel, s remélhető, hogy az értekezés mielőbb megjelenik mind magyar, mind olasz nyelven, bár angol nyelvű publikálása is fontos lenne.

Opponensként részint könnyű, részint nehéz helyzetben vagyok. Könnyű helyzetben, mert nagy élvezettel olvastam ezt a jól megírt, gördülékeny értekezést; nehéz helyzetben, mert opponensként illene valahol fogást találnom rajta, de nemigen megy. A Szerző által leírtak sehol nem ellenkeznek a tudásommal, s magát a munkát a magyar történetírás komoly nyereségének tartom.

Egyetlen kiegészítést javaslok a szerzőnek: tekintettel arra, hogy a mű első részében folyamatosan kerülnek elő a piemonti, majd az olasz hadsereg különböző fegyver- és csapatnemei, illetve alakulatai, érdemes lenne egy rövid függelék beilleszteni a piemonti/olasz hadsereg főbb szervezeti elveiről. Pld., milyen típusú gyalogsággal és lovassággal rendelkezett; egy gyalogezred hány zászlóaljából állt, mekkora volt egy gyalog- vagy egy vadászzászlóalj létszáma? A gyalogság milyen típusú lőfegyvereket használt? Volt-e nehéz- és könnyűlovasság, milyen csapatnemekkel, melyik hány százados ezredekben állt, milyen létszámmal. Milyen volt a tüzérség ütegszervezete, azaz, hány löveg alkotott egy üteget; milyen űrméretűek voltak a tábori lövegek?

Ugyanígy érdemes lenne néhány szót szólni arról, hogy milyen elvek alapján szerveződött a nemzetőrség: kötelező vagy önkéntes volt-e a szolgálat, volt-e vagyoni cenzus, milyen hatóság alárendeltségébe tartoztak a nemzetőrség alakulatai; milyenek voltak a szervezeti keretek (zászlóalj, század stb.)?

Végezetül, úgy vélem, hogy Pete László műve számottevő hazai és külföldi szakirodalom, korábban ismeretlen vagy fel nem tárt hazai és külföldi levéltári

forrásanyag alapján, *hiteles adatokkal* dolgozott fel egy olyan témát, amely korábban csak igen mellékesen szerepelt a magyarországi szakirodalomban; illetve, egy olyan téma magyar vonatkozásait tárta fel teljes alapoossággal, amely máig is élénk viták tárgya az olasz szakirodalomban.

Az értekezést alkalmasnak tartom arra, hogy nyilvános vitára bocsáttassék, s véleményem szerint minden tekintetben megfelel az akadémiai doktori fokozat elnyeréséhez szükséges értekezéssel kapcsolatos követelményeknek.

Budapest, 2021. január 12.

Prof. Dr. Hermann Róbert